

Motiver og temaer i ”Lilja 4-ever”

- et studiemateriale fra ”Kirke og Film”, november 2008

www.kirkeogfilm.dk

Manuskript: Bo Torp Pedersen

Layout: Arne Kristophersen

Må kun udleveres til foreningens medlemmer

Introduktion:

I kort begreb er ”Lilja 4-ever” en hårdtslående, moderne svensk film om en forladt og svigtet pige fra et øst-europæisk land, der via falske venner ender i en udsigtsløs tilværelse som sexslave i Sverige. Et rent helvede på jord. ”Lilja 4-ever” havde dansk biografpremiere i 2002 og blev udsendt på DVD i 2003. Af flere grunde har filmen uformindsket aktualitet. For det første er det en film af kunstnerisk og tematisk styrke, som gør et vedblivende indtryk på de fleste, der ser og genser filmen. Det er for det andet en film, som ganske åbenlyst berører et reelt samfundsproblem i vor globaliserede samtid, nemlig (sex-) handelen med kvinder og børn. For det tredje rummer ”Lilja 4-ever” også nogle universelle medmenneskelige aspekter og en åndelig (religiøs) dimension, man ikke bør overse – eller se ned på.

Således vil jeg i det følgende gennemgå:

- * **Filmens realhistoriske baggrund**
- * **Spørgsmål til virkeligheden – og til filmen**
- * **Moodysson og den rå stil**
- * **Det alment menneskelige aspekt**
- * **De illusoriske alternativer**
- * **Den religiøse dimension**

Den realhistoriske baggrund

Den realhistoriske baggrund for »Lilja 4-ever», man talte om, da filmen kom frem, taler vi stadig om. Også i et langt, historisk perspektiv synes prostitution og menneskehandel at blive stadig mere intensiveret – udnyttelsen af mennesker stadig mere omfattende. Der er god grund til i arbejdet med filmen »Lilja 4-ever» at inddrage et arbejde med den realhistoriske baggrund, især den 'trafficking', der foregik og stadig foregår mellem Vest- og Østeuropa.

OSCE er forkortelsen for The Organization for Security and Cooperation in Europe. I et nummer af »OSCE Newsletter», nemlig September-October 2003, beskæftiger man sig netop med denne film og dens reale baggrund. Den afdøde svenske udenrigsminister Anna Lindh anså filmen for et væsentligt bidrag til at skabe en seriøs folkelig opmærksomhed om problemet: »Liljas forfærdelige skæbne i Lukas Moodyssons film afslører skånselsløsheden og kynismen i den handel med kvinder og børn, som foregår». Ved en visning af filmen i OSCE-sammenhæng udtalte en anden person: »Det er en vanskelig film at se, ikke på grund af filmens historie, som er enkel nok, nemlig den at en 16-årig pige i en del af det tidligere Sovjetunionen ender med at blive sexslave i Sverige. Hvad der gør filmen vanskelig og chokerende er, at den ikke går på kompromis, at den ikke gør trafficking-virkeligheden mindre forfærdelig end den er.»

Spørgsmål til virkeligheden

I en undervisningssammenhæng er det m.a.o. oplagt at gå videre med de reelle og aktuelle problemer vedr. sexhandel. Man kan søge efter nye dokumentationer og tal for det, der foregår, hvor svært det end er at få en eksakt viden om. OSCE arbejder fortsat med trafficking-problemet (se organisationens hjemmeside www.osce.org). Nogle tal fra FN siger, at globalt er sandsynligvis mere end 250 millioner børn og unge fanger i prostitutionsmiljøer og ofre for sexhandel over grænserne; andre tal siger, at handlen med mennesker fra den tidligere østblok omfatter cirka 700.000 personer. Man kan også søge svarene på, hvorfor det er svært at få den eksakte viden, herunder hvorfor det er svært at få de vidneudsagn m.v., som retligt kan fælde de personer, der er denne handels bagmænd. Man kan prøve at se på situationen i lande, hvor der ses igennem fingre med illegal indvandring, og hvor prostitution er legaliseret. Omvendt kan man spore sig ind på det forhold, at et samfund som det danske ikke kan yde ofrene den nødvendige beskyttelse og hjælp til at få et andet liv, fordi vi har en udlændingelovgivning, der ikke må positivt eller negativt diskriminere, men bare sender alle på porten – helt bortset fra de sandsynlige mangler på ressourcer hos dansk politi.

Som OSCE peger på, henviser ”Lilja 4-ever” temmelig præcist til seks væsentlige dele af baggrunden for trafficking:

- 1) De desperate sociale forhold, som gør især kvinder og piger til ofre for trafficking, idet de søger efter bedre livsvilkår.
- 2) Det særlige rekrutteringssystem begynder ofte med ’venner’ og/eller endog familiemedlemmer, men disse er blot små led i et velorganiseret kriminelt forretningsapparat, hvor der kan tjenes store summer.
- 3) Poliitiets arbejdsforhold, som ofte savner et klart, utvetydigt lovgrundlag, og som ofte savner ressourcer og muligheder for at tage sig af henholdsvis ofrene og de mistænkte forbrydere.
- 4) Sammenhængen med illegal indvandring, et forhold der kan lede både myndigheder og den offentlige mening til at stille spørgsmålstegn ved, om ofrene fortjener støtte og hjælp.
- 5) Forbindelsen med den pornografiske industri, der – ligesom prostitutionsmiljøet – hele tiden kræver nyt, ungt ’kød’, og som stik imod de såkaldt ’kulturliberale’ hypoteser om pornografiens ’frigørelse’ er ekspanderet enormt.
- 6) De dybereliggende rødder til problemet - de historiske, samfundsmæssige og kulturelle rødder, der har at gøre med kvinders status, og de globale økonomiske perspektiver med de gigantiske forskelle mellem rige og fattige samfund.

I forlængelse af disse punkter og i forlængelse af en undersøgelse og en drøftelse af trafficking i virkeligheden kan man også drøfte, hvad der er filmens hensigt, budskab, mening, osv. i forhold til virkelighedens problemer.

Instruktøren Lukas Moodysson blev engang spurgt, om ikke han kunne have ladet filmen slutte anderledes, dvs. mindre tragisk for hovedpersonen: ”Jeg prøvede at redde hendes liv, da jeg sad ved min computer og skrev manuskriptet, men jeg kunne ikke. Hvis jeg skrev, at der kom en person og reddede hende, følte jeg, at jeg ville lyve. Men det er vigtigt at lægge os på sinde, at vi ikke skal bebrejde Lilja noget, fordi hun tager sit eget liv. Skylden ligger os forbryderne, ikke ofrene. I et videre perspektiv ligger skylden i de rige lande, i rejsemålet for disse ofre, i selve dette marked.”

Moodysson og den rå stil

”Lilja 4-ever” synes at være en overgangsfilm i instruktøren Lukas Moodyssons karriere. Den er mere rå og ’negativ’ end den mest kendte af hans foregående film, ungdomsfilmene ”Fucking Åmål” (1998), som ikke havde en lignende ideoende håbløshed. ”Fucking Åmål” er trods visse ’skarpe kanter’ i høj grad et indfølt og nuanceret psykologisk-realistisk drama. Men ”Lilja 4-ever” er ikke den helt meningsløse ekstremisme og voldelighed, som udfoldes i Moodyssons efterfølgende film ”Et hul i mit hjerte” (2004), og som er en klar pendant til nogle af østrigeren Michael Hanekes film (”Pianisten”, ”Ulvetider”, ”Funny Games”). I disse film er der tale om en helt bedøvende eller frastødende udpensling af vold og sadisme - af mennesker der i værste forstand er blevet dyr.

Selv om ”Lilja 4-ever” ikke går til sidstnævnte ekstremer, er det ikke en film, der behager, men ubehaget er kontrolleret og meningsfuldt. Mange film anmeldere har – med rette – hæftet sig ved, hvad man med nød og næppe kan kalde filmens ’sexscener’. Som Carla Meyer skriver: ”Filmen indeholder, hvad der formodentligt er de mindst sexede sexscener i

filmhistorien, idet Moodysson viser os de prustende og stønnende midaldrende mænd, som er Liljas kunder, i korte, frastødende udsnit vinklet nedefra, som Lilja ser dem.”

Miljøet i Liljas ikke nærmere definerede oprindelsesland får heller ikke for lidt i retning af forfald og skidt. Der er mudder som i en spaghettiwestern – en genre, der også ville vise ’den anden side’ af virkeligheden.

Musikken er et kapitel for sig. Filmens prolog foregår til pågående, ’hardrock’ musik fra den tyske gruppe Rammstein, hvis navn hænger sammen med byen Ramstein (med et ’m’) i delstaten Rheinland-Pfalz, idet en ulykke på NATO’s Ramstein Air Base i 1988 siges at have inspireret gruppen. Filmbillederne er hektiske og ’væltende’ i takt med musikken – og med pigen, som løber af sted hen mod motorvejsbroen. Imens opsnapper man måske nogle tekstlinjer fra denne ’sang’, ”Mein Herz brennt”: ’ Sie kommen zu euch in der Nacht und stehlen eure kleinen heißen Tränen. Sie warten bis der Mond erwacht und drücken sie in meine kalten Venen. (...) Sie kommen zu euch in der Nacht. Dämonen, Geister, schwarze Feen, sie kriechen aus dem Kellerschacht, und werden unter euer Bettzeug sehen...’

Moodysson har utvivlsomt helt bevidst skabt en film, der virker som ’et slag i maven’ (Jens Peterson i Aftonbladet), ’för filmen serverar ingen tröst, ingen lösningar, ingen nåd’. Der er heller ingen humor: Filmen ’börjer mörkt og bliver bara svartare.’ Filmen giver mening til etiketten ’No Future’-generationen, for her kan man virkelig ikke se nogen fremtid.

Det almentmenneskelige aspekt

Der kan ingen tvivl være om, at ”Lilja 4-ever” har en klar baggrund i virkelige forhold. Ud over de almene forhold omtalt ovenfor foreligger der et autentisk tilfælde, som direkte har inspireret filmen. Det drejer sig om den dengang 16-årige Dangoule Rasalaite fra Litauen, som sprang i døden fra et svensk højhus. Den svenske dronning Silvia blev optaget af denne skæbne, og pigens historie er nærmere beskrevet hos Wikipedia. http://da.wikipedia.org/wiki/Dangoule_Rasalaite

Men historien om Lilja er ikke blot et socialt tilfælde; den er også en almentmenneskelig historie om et menneske, der bukker under for nogle ubønhørlige omgivelser. Lilja søger en bedre verden, men Lilja svigtes af alle - af mor, af tante, af bedste veninde, osv.. Det er et menneskeligt drama udfoldet mellem nogle tematiske modpoler:

*overgivelse og efterladelse vs. overlevelse og omsorg;
forræderi og svigt vs. troskab og venskab.*

Næsten alle i persongalleriet placerer sig på forskellig måde på den negative modpols side, mens den ligeså svigtede og mishandlede yngre dreng Volodja nok er den eneste, der klart kan placeres på den positive side hos Lilja. Der er ingen, der kan hjælpe Lilja. Altså kan det hele kun gå galt - en skæbnebestemmelse. Man kan sige, at filmens fortælling rummer ansatser til et melodrama – dvs. en meget ’urealistisk’, stileret og ’overdrevet’, forstærket gengivelse af et menneskeligt drama.

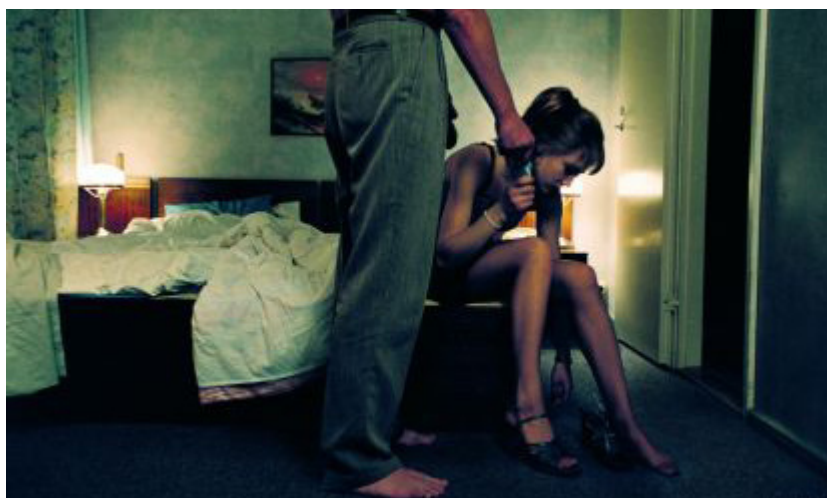
For nogle er genren melodrama i sig selv noget forkasteligt på grund af manglen på (hverdags)-realisme; det er den slet ikke for mig. Jeg mener kun, at den rå naturrealisme er et så stærkt og gennemgående træk i ”Lilja 4-ever”, at filmen trods alt er nærmere naturalismen end melodramaet. Et ægte melodrama, der behandler en tragisk skæbne på baggrund af et socialt problem (racismen), er f.eks. Douglas Sirks ”Imitation of Life” (1959), og hvis man har set begge film, vil man vide, at ”Imitation of Life” er en ganske anden filmoplevelse end ”Lilja 4-ever”, men ikke mindre stor.

De illusoriske alternativer

Filmen bevæger sig i en hårfin balancegang mellem illusion og religion, når det gælder alternativerne for Lilja – og den yngre kammerat Volodja. Det er helt klart illusion, når Lilja har valgt popstjernen Britney Spears som ideal, og Volodja har valgt basketballstjernen Michael Jordan. Det er fjerne uopnåelige idoler; børnenes dyrkelse af dem afspejler deres uvidenhed om virkeligheden i Vesten. USA er drømmelandet, ’Det forjættede land’, men de véd ikke noget reelt om landet – eller Vesten i det hele taget.

Interessant nok henviser filmen også til børnenes manglende forbindelse til deres eget samfunds fortid og fordums idealer. Man ser de unge sniffe lim, og da de finder en æske med en gammel soldats medaljer, griner de højt og bruger dem bare til at ’lege krig’. De forbinder intet med Sovjetunionens helte – eller Sovjetunionens idealer. For dem betyder Leninbilledet intet, hverken positivt eller negativt. Det er med andre ord ikke blot unge uden fremtid, men også unge mennesker uden fortid.

Filmen betoner, at de vestlige samfund ikke uden videre er idealsamfund, men man kan også gå videre med filmens hentydning til det forgangne Sovjetunionen, og hvorfor der heller ikke er nogen idealer at hente i dér. Vist var der helte i Sovjetunionen, også sande helte, men der var frem for alt en lidende og undertrykt befolkning, hvoraf millioner blev udryddet - ikke blot af den udefra kommende fjende, Hitlers tropper og specialenheder i Anden Verdenskrig, men også af landets eget fåmandsvælde, der ’i folkets navn’ bl.a. gjorde Sibirien til et andet ord for helvede og ordet ’gulag’ ditto.

Den religiøse dimension

Det er tydeligvis fristende for nogle filmanmeldere at se de religiøse elementer i filmen som andre illusoriske idealer. Men ligesom der er anden musik end Rammstein i filmen, nemlig Vivaldi og sange fra den russiske duo 't.A.T.u.' og Alphavilles smukke, klassiske pastiche ”Forever Young”, er der religiøse billeder, der ikke så let lader sig afvise som tomme billeder. Der er også antydningen af et alternativt fællesskab, en alternativ familie, i Liljas venskab med den yngre Volodja – noget der i øvrigt har en parallel i Nicholas Rays amerikanske film-melodrama ”Rebel without a Cause” (1955), hvor de tre unge (spillet af James Dean, Natali Wood og Sal Mineo) for en kort stund oplever en slags lykke sammen. Men på væggen bag de sovende Lilja og Volodja er der også billedet, hvor en engel beskyttende tager et barn ved hånden.

Englevagten, skytsenglen, er dels et udtryk for barnetroen på Gud, dels et almenkulturelt udtryk for de højere magters indgriben – f.eks. benytter et stort tysk forsikringsfirma i sine tv-reklamer skytsenglen som motiv i nogle små historier, hvor en engel redder mennesker fra ulykke. Barnetro og reklamer: Er det ikke stadig illusioner, vi har for os? Lilja beder – beder sit Fadervor – men der er ingen jordiske eller himmelske magter, der redder hende. Igen føler hun sig svigtet og raser. Ingen direkte bønnehørelse af vore ønsker – så er religionen også en illusion, vil mange mene.

Men filmen har to spring til sidst: ikke blot Liljas spring i døden, men også Liljas spring i engleskikkelse – sammen med Volodja på et hustag. Det kan vel ikke bare være noget pjat fra filmens side? Jeg er naturligvis forudindtaget på grund af min egen tro, men jeg synes, det ville være inkonsekvent i filmens alvorfulde sammenhæng, hvis englescenen skulle tolkes som udtryk for noget negativt – endnu en meningsløshed, endnu en illusion.

Kirsner og Böhm peger på nogle Bibelord, som passer fint med spændvidden og transcendenten i ”Lilja 4-ever”. I Romerbrevet beskæftiger Paulus sig indgående med menneskehedens lidelser, men også med vor forløsning. ’Til det håb er vi frelst! Men et håb, som man ser opfyldt, er ikke noget håb; for hvem håber på det, man kan se?’ (kap. 8, v. 24). I al filmens kompleksitet er det trods alt svært ikke at se englescenen som et udtryk for en anden virkelighed, ikke en illusion, men en sand forløsning, og et udtryk for, at der findes en anden verden og en anden sandhed, som ’overlever’ det dystre univers og den udsigtsløse tilværelse, vi ellers har fulgt i filmens løb.

Jesushistorien er netop også historien om, at Gud kender udsigtsløsheden, kender det at være forladt af alle, sådan som det sammenfattes i Jesu korsord ifølge Markus: ’Min Gud, min Gud! Hvorfor har du forladt mig?’ (kap. 15, v. 34). Det er det utænkelige, det ’forargelige’, det enestående ved den kristne religion, som ingen anden religion kender. Kristendommen har både en Langfredag og en Påskedag – rummer både håbløsheden og håbet. Det kan godt ske, at instruktøren selv har opgivet perspektivet, men den film, han har givet videre, har ikke. Jævnfør titlen rummer filmen en Lilja, der dør, men også en Lilja ’4-ever’ ...!

At mennesker beder om 'tegn' og ikke ser dem, er i min optik ikke ensbetydende med, at Gud ikke er der. Det er kristendommens paradoks, at Gud endog også findes i Gudsforladt-heden. Det er ikke til at begribe i normal forstand, hvorfor mennesker kan skrike ligesom Lilja, og hvorfor mennesker kan sukke som Rainer Maria Rilke i indledningen til »Duineser Elegien» (1923):

Wer, wenn ich schrie, hörte mich denn aus der Engel Ordnungen?
(Hvem, hvis jeg skreg, ville høre mit råb blandt englenes ordener?)

Den danske digter Pia Tafdrup synes i samlingen »Hvid feber» (1986) at rumme en spændvidde à la »Lilja 4-ever».

Digtet »Ti anrøbelser» er en nøje parallel til Markus 15,34:
Gud, min Gud, hvorfor taler du altid med sand i munden

Derimod er der en slags håb i digtet »Åbne sår»:

Himlen
hvid aske
det er lyst
og let at se
at verden står endnu
alligevel
er jeg ikke ankommet
nogen har efterladt mig
et helt andet sted

Litteratur

- Brussat, Frederic & Mary Ann: Lilya 4-Ever. Filmanmeldelse på hjemmesiden Spirituality & Practice: www.spiritualityandpractice.com
- Ebert, Roger: Lilya 4-Ever. Filmanmeldelse i The Chicago Sun-Times, 9/5 2003
- Frederiksen, Lars: Lilja 4-ever. Anmeldelse i "Til tro" nr. 6, december 2003.
- French, Philip: Cold Comfort. Filmanmeldelse i The Observer, 27/4 2003
- James, Steve: A moving portrayal of the tragedy suffered by young Russians. Filmanmeldelse på hjemmesiden World Socialist Web Site, 14/5 2004: www.wsws.org
- Kirsner, Inge & Böhm, Thomas H.: Wo finden wir die blaue Fee? Spiritualität im Film. Vier-Türme-Verlag, Münsterschwarzach 2008.
- Meyer, Carla: Lilya 4-ever. Filmanmeldelse i The San Francisco Chronicle, 25/4 2003
- OSCE Newsletter, September-October 2003
- Perry, David: Lilya 4-Ever. Filmanmeldelse på hjemmesiden Cinema Scene, 9/5 2003
- Peterson, Jens: Ett slag i magen. Filmanmeldelse i Aftonbladet, 23/8 2002
- Sarris, Andrew: Moving, Disturbing Lilja 4-ever soars to the Heavens. Filmanmeldelse i The New York Observer, 11/5 2003: www.observer.com
- Waitz, Thomas: Die Kraft der Hoffnung. Filmanmeldelse in tidsskriftet Schnitt, Nr. 32.

Filmfakta

Lilja 4-ever

Sverige/Danmark 2002 – Instr. og manus: Lukas Moodysson – Medv.: Oksana Akinsjina (Lilja), Artjom Bogutjarskij (drengen Volodja), Ljubov Agapova (Liljas mor), Lilija Sjinkarjova (tante Anna), Elina Benenson (veninden Natasja), Pavel Ponomarjov (Andrej), Tomas Neumann (Witek, alfonsen i Sverige), Anastasija Bedredinova (nabo), Tönu Kark (Sergej), Nikolaj Bentsler (Natasjas kæreste), Sten Erici (BMW-mand), Madis Kalmet (mand på hotel), Veronika Kovtun (kassedame), Jeff Norman (svensk mand), Maria Karlsson, Åsa Olsson – 109 min. – Dansk biografpremiere: 27. september 2002 – Dansk DVD udsendelse: 29. juli 2003 – Tilladt for børn over 15 år (Medierådet).

Tilgængelighed:

Udsendt på DVD af Sandrew Metronome. Filmen kan vises med en filmlicens fra MPLC.

Pressebilleder © Sandrew Metronome